

Kryzys republiki rzymskiej. Reformy Grakchów i kariera Gajusza Mariusza

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

-
- Źródło: Jerzy Linderski, *Śmierć Tyberiusza Grakcha*, Poznań 1997, s. 9.
- Źródło: Plutarch z Cheronei, *Żywoty sławnych mężów*, red. M. Brożek, Wrocław 1976, s. 509.
- Źródło: Liwiusz, *Religie świata rzymskiego*, oprac. cyt. za Jaczynowska M., Warszawa 1987.
- Źródło: Ryszard Kulesza, *Świat starożytny. Historia starożytna i teksty źródłowe dla szkół średnich*, Warszawa 2000, s. 164.
- Źródło: Mary Beard, *SPQR. Historia starożytnego Rzymu*, Poznań 2016, s. 247.
- Źródło: Plutarch z Cheronei, *Żywoty sławnych mężów*, tłum. M. Brożek, Wrocław 1955, s. 465.
- Źródło: Gajusz Salustiusz Krispus, *Sprzysiężenie Katyliny. Wojna z Jugurtą*, tłum. K. Kumaniecki, Wrocław 2006, s. 153.
- Źródło: Liwiusz, *Religie świata rzymskiego*, oprac. cyt. za Jaczynowska M., Warszawa 1987, s. 43.
- Źródło: Plutarch, *Żywoty sławnych mężów*, red. Grakchowie, Kraków 1976, s. 536.
- Źródło: *Słownik kultury antycznej*, red. R. Kulesza, Warszawa 2012, s. 272.

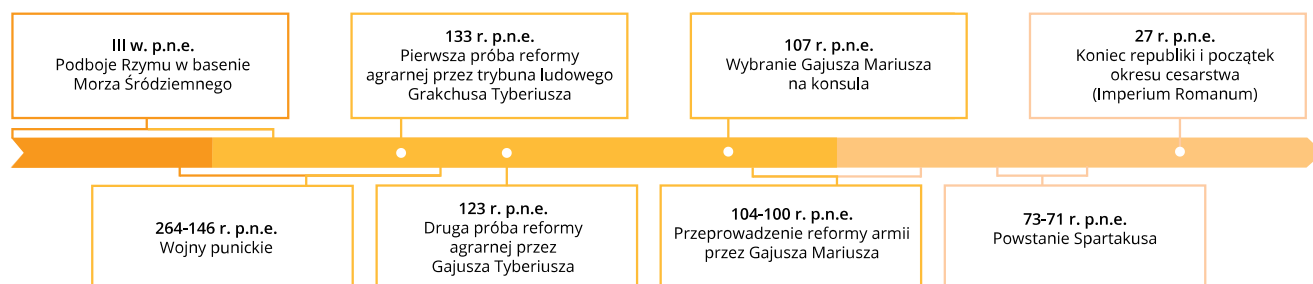

Kryzys republiki rzymskiej. Reformy Grakchów i kariera Gajusza Mariusza

XIX-wieczna rzeźba przedstawiająca braci Grakchów: Tyberiusza i Gajusza. Autor, Eugène Guillaume, w bardzo realistyczny sposób (zgodny z faktami historycznymi) ukazał ich jako dość młodych mężczyzn. W chwili śmierci każdy z nich miał ok. 30 lat.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wielkie podboje Republiki z III w. i pierwszej połowy II w. p.n.e. całkowicie zmieniły oblicze społeczeństwa rzymskiego. Kraj, który wcześniej ograniczał się zaledwie do Rzymu i okolic, stał się największym mocarstwem basenu Morza Śródziemnego, które rozciągało się od Hiszpanii aż po Grecję. Zyski z gwałtownej ekspansji nie stały się jednak udziałem wszystkich obywateli; korzystała z nich przede wszystkim elita władzy. Konflikt, który wybuchł na tym tle, doprowadzi w końcu do upadku republiki i utworzenia cesarstwa. Zanim jednak to nastąpiło, miała miejsce ostatnia próba naprawy starego ustroju. Podjęli ją Tyberiusz i Gajusz Grakchowie.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

- Wyjaśnisz, jak zwykła noga od krzesła wpłynęła na dzieje Rzymu.
- Ocenisz, w jaki sposób walczono w Rzymie o wprowadzenie pakietu socjalnego dla najbiedniejszych obywateli.
- Określisz, czym były „muły Mariusza” i dlaczego okazały się świetnym materiałem na żołnierzy.

Przeczytaj

Problemy republiki. Jak to się zaczęło?

Związany z rzymskimi podbojami napływ niewolników i taniego zboża do Italii sprawił, że najbogatsi Rzymianie zmienili sposób gospodarowania swoją ziemią. Zamiast uprawiać rolę, zdecydowano się na produkcję wina i oliwek przeznaczonych głównie na sprzedaż. W majątkach tego typu, zwanych **villa** (pol. willa), pracowali przede wszystkim niewolnicy. Uboga większość obywateli nie była w stanie podjąć podobnych kroków. Nie stać ich było ani na zakup niewolników, ani na przestawienie się z jednego typu gospodarstwa na drugi. Ponadto drobni rolnicy, podstawowe źródło rekrutów do armii rzymskiej, coraz więcej czasu spędzali poza domem, walcząc w dalekich wojnach, a posiadana przez nich ziemia albo leżała odłogiem, albo przejmowali ją zamożni sąsiedzi. Wielu obywateli zrezygnowało w tej sytuacji z rolnictwa i przeniósł się do Rzymu, zasilając nieustannie powiększającą się grupę **proletariuszy**. Proces ten szybko przyniósł fatalne skutki również dla armii rzymskiej – drastycznie spadła liczba osób zobowiązanych do służby wojskowej.

Rzymska villa była nie tylko gospodarczym centrum życia całej rodziny, ale również miejscem odpoczynku. Na zdjęciu widać ruiny domu z tzw. perystylem, czyli krużgankiem (gr. *stoa*) otaczającym centralnie usytuowany ogród.

Źródło: domena publiczna.

Nieudana próba reformy. Bracia Grakchowie

Kryzys państwa przyniósł podział w łonie elity władzy. Część nobilów stwierdziła, że republika wymaga naprawy. Tych nazywano **popularami** (od łac. *populus*, tj. lud), gdyż reformę kraju chcieli przeprowadzać w oparciu o zgromadzenie ludowe, a ich naczelnym hasłem była *libertas*, wolność obywatelska. Sprzeciwiali się im **optymaci** (od łac. *optimus*, tj. najlepszy), zwolennicy starego porządku, którzy opowiadali się za tym, by władza nadal spoczywała w rękach bogatych rodów skupionych w senacie. Spór dotyczył przede wszystkim losów rzymskiej ziemi publicznej (łac. *ager publicus*), formalnie należącej do wszystkich obywateli, a faktycznie zagarniętej przez wpływowe rody. W 133 r. p.n.e. Tyberiusz Grakchus, który sprawował wówczas urząd **trybuna ludowego**, doprowadził do uchwalenia ustawy rozdzielającej tę ziemię między najuboższych obywateli. Wywołało to ostry sprzeciw reszty nobilów. Doszło do zamieszek w Rzymie, w wyniku których Tyberiusz poniósł śmierć uderzony nogą od krzesła, a sam projekt ustawy agrarnej przepadł.

W 123 r. p.n.e. trybunem ludowym został młodszy brat Tyberiusza, Gajusz. Zaproponował on spójny program reform, który co prawda skupiał się wokół zarzuconego przed dziesięciu laty projektu reformy agrarnej, był jednak od niego znacznie szerszy. Kolejne proponowane przez Gajusza ustawy miały jedną cechę wspólną: wzmacniały ogół obywateli rzymskich kosztem nobilów. Nietrudno się więc domyślić, że – podobnie jak w przypadku Tyberiusza – inicjatywy Gajusza spotkały się z ich gwałtownym oporem. W Rzymie ponownie doszło do zamieszek, tym razem na jeszcze większą skalę. Bojówki senatorskie pod przywództwem **konsula** Opimiusza wymordowały blisko 3 tys. grakchańczyków. Sam Gajusz Grakchus popełnił samobójstwo.

Moneta rzymska z końca II w. p.n.e. obrazująca metodę głosowania na rzymskich zgromadzeniach. Po prawej stronie widać mężczyznę oddającego głos, po lewej – kolejnego wyborcę, który otrzymuje tabliczkę od stojącego niżej pomocnika. Słabo widoczne litery przy górnej krawędzi to prawdopodobnie imię urzędnika, który wybił tę monetę.

Źródło: dostępny w internecie: wikipedia, domena publiczna.

Skutki klęski grakchańskiej. Kariera Gajusza Mariusza

Klęska Grakchów w walce o reformę państwa oznaczała, że wszystkie problemy społeczne, z którymi mierzyła się dotąd republika, nie tylko nie zostały rozwiązane, lecz wprost przeciwnie – jeszcze się nasiliły. Najbardziej palącą kwestią pozostawała sprawa armii pozbawionej źródła rekrutów.

Popiersie uznawane za przedstawienie Gajusza Mariusza.

Źródło: dostępny w internecie: wikipedia, domena publiczna.

Także sytuacja międzynarodowa zmuszała do podjęcia zdecydowanych kroków. W Afryce trwała wojna z królem numidyjskim Jugurtą, natomiast na północy celtyckie ludy Teutonów i Cymbrów zagrażały inwazją na samą Italię. Na fali niechęci do rządów stronnictwa senackiego po upadku Grakchów konsulem na r. 107 p.n.e. wybrano **plebejusza** Gajusza Mariusza. Ten, chcąc utrzymać wysoką liczebność armii mimo zaistniałego kryzysu, zdecydował się na prawdziwie rewolucyjny krok – swoich żołnierzy werbował spośród ochotników. Jakkolwiek było to działanie podyktowane potrzebą chwili, ten sposób rekrutowania stał się normą w kolejnych dekadach. Wojsko z poboru, oparte na milicyjnych zasadach, zastąpiono armią zawodową. Nastąpiło

uproszczenie organizacji, ujednolicenie uzbrojenia i konsolidacja taktyki. W wyniku tych poczynań powoli zmieniło się oblicze rzymskiej armii. Obrona kraju, jeszcze niedawno będąca obywatelskim obowiązkiem, szybko stała się opłacalnym zawodem.

Słownik

konsul

(łac. *consulere* – radzić) najwyższy urząd w republikańskim Rzymie, sprawowany kolegalnie przez dwóch urzędników; do obowiązków konsula należało przede wszystkim dowodzenie wojskiem

optymaci

(od łac. *optimus* – najlepszy) stronnictwo polityczne w starożytnym Rzymie, które dążyło do pozostawienia władzy w rękach senatu i arystokratycznej elity rzymskiej

trybun ludowy (plebejski)

urząd w antycznym Rzymie utworzony w 494 r. p.n.e. w celu ochrony interesów obywateli przed elitą rządzącą; do uprawnień trybuna należało: przewodniczenie obradom Zgromadzenia Ludowego, zwoływanie senatu, zgłaszanie projektów praw oraz prawo weta wobec inicjatyw senatu rzymskiego; na czas pełnienia urzędu trybun był nietykalny, co oznaczało, że zaatakowanie go uznawano za świętokradztwo

nobilowie

(z łac. *nobilis*) członkowie wąskiego grona najbardziej znamienitego pochodzenia, najzamożniejszych obywateli rzymskich

plebs

(od łac. *plebes* – lud, tłum) szeroka warstwa obywateli rzymskich pochodzących najczęściej z okolicznych plemion italskich podbitych jeszcze w czasach królewskich; plebejusze długo uważani byli za gorszych obywateli właśnie ze względu na swoje pochodzenie

proletariusz

(od łac. *proles* – potomstwo) obywatel rzymski nieposiadający ziemi i niezobowiązany do służby wojskowej, żyjący przede wszystkim na koszt państwa

villa

w starożytnym Rzymie były to głównie wiejskie rezydencje najbogatszych obywateli

popularzy

(od łac. *populus* – lud) stronnictwo polityczne w starożytnym Rzymie, które celem było przede wszystkim wzmocnienie uboższej części społeczeństwa rzymskiego m.in. poprzez nadanie ziemi publicznej oraz wprowadzenie sprzedaży taniego zboża dla obywateli

Słowa kluczowe

Gajusz Grakchus, Gajusz Mariusz, Grakchowie, Jugurta, optymaci, popularzy, reforma, Tyberiusz Grakchus, starożytność, starożytny Rzym, kultura starożytnego Rzymu, społeczeństwo starożytnego Rzymu, antyk

Bibliografia

Beard M., *SPQR. Historia starożytnego Rzymu*, Poznań 2016,

Graczkowski A., *Armia rzymska w okresie schyłku republiki*, Toruń 2009.

Jaczynowska M., *Dzieje Imperium Romanum*, Warszawa 1995,

Jaczynowska M., *Religie świata rzymskiego*, Warszawa 1987

Linderski J., *Śmierć Tyberiusza Grakcha, Xenia Posnaniensia 2.1*, Poznań 1997

Ziółkowski A., *Historia Rzymu*, Poznań 2008

Chomicki G., Sprawski S., *Starożytność. Teksty źródłowe, komentarze i zagadnienia do historii w szkole średniej*, Kraków 1999,

Gajusz Salustiusz Krispus, *Sprzysiężenie Katyliny i wojna z Jugurtą*, tłum. K. Kumaniecki, Wrocław 2006.

Liwiusz T., *Dzieje Rzymu od założenia miasta, ks. XLI-XLV*, Wrocław 1982,

Plutarch, *Żywoty Sławnych Mężów*, Kraków 1977.

Polibiusz, *Dzieje, t.2*, Wrocław 2005.

Schemat

Polecenie 1

Zapoznaj się ze schematem. Wyjaśnij, jak kryzys ubożenia drobnych rolników, z którym próbowali uporać się Grakchowie, wpłynął na sposób, w jaki Gajusz Mariusz zreformował armię rzymską.

Twoja odpowiedź

Polecenie 2

Określ, czemu mogło służyć upowszechnienie przez Mariusza kohort oraz zwiększenie liczebności legionu.

Twoja odpowiedź

OBIEKT MULTIMEDIALNY

KLIKNIJ, ABY OTWORZYĆ NA PEŁNYM EKRANIE

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wskaż, które z poniższych kompetencji należały do trybuna ludowego.

☐ przewodzenie obradom Zgromadzenia Ludowego

☐ interpretowanie znaków

☐ dowództwo nad wojskiem w zastępstwie konsula

☐ prawo weta

☐ nietykalność osobista

☐ organizacja zaopatrzenia Rzymu w żywność

☐ przeprowadzanie spisu obywateli

☐ zwoływanie posiedzenia senatu

☐ zgłaszanie projektów praw

Ćwiczenie 2

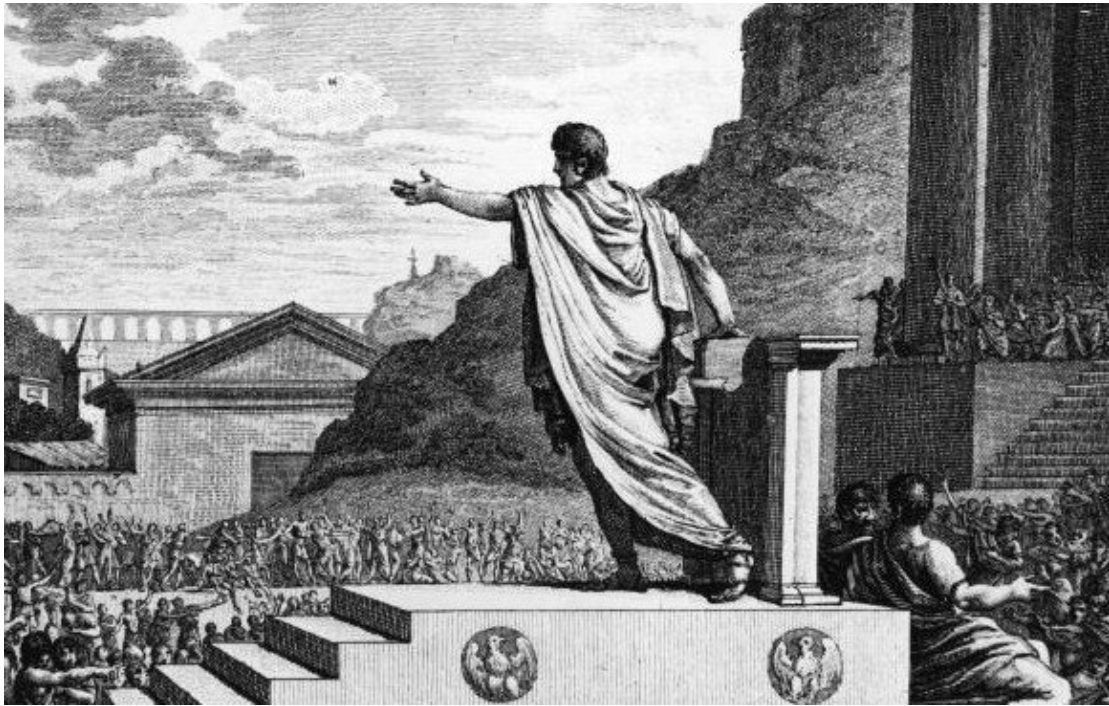

Uzupełnij tekst.

W wyniku wielkich podbojów republiki rzymskiej w jej społeczeństwie doszło do pogłębienia się różnic majątkowych między obywatelami. Najbogatsi z Rzymian zakładali wielkie gospodarstwa nazywane , w których uprawiali oliwę i wino. Z kolei biedni obywatele tracili ziemię i przenieśli się do Rzymu, gdzie zasilali grupę . Na tym tle doszło w państwie rzymskim do podziału politycznego na , zwolenników dalszych rządów senatu, oraz na , dla których najważniejsza była wolność obywateli. Do tych ostatnich należeli bracia , których głównym celem politycznym było dokonanie sprawiedliwego podziału ziemi publicznej między najuboższych obywateli. Ich inicjatywa spełzła na niczym, co doprowadziło do przeprowadzenia reform wojskowych przez .

Przyjrzyj się poniższej XVIII-wiecznej ilustracji przedstawiającej Gajusza Grakchusa przemawiającego do obywateli rzymskich na Zgromadzeniu Ludowym. Zwróć uwagę, że Gajusz, jako pierwszy trybun ludowy, przemawiał bezpośrednio do publiczności, zwrócony do niej twarzą. Wcześniej trybuni zwracali się do gmachu senatu, stojąc tyłem do ludu. Określ, jaka była symboliczna wymowa takiego zachowania.

Ilustracja pochodzi z francuskiego wydawnictwa *Figures de l'histoire de la République romaine* z 1799 r. Dzieło miało promować postawy prorepublikańskie.

Źródło: Silvestre David Mirys, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gaius_Gracchus.jpg), domena publiczna.

Tvoja odpowiedź

Zapoznaj się z poniższymi tekstami źródłowymi. Fragment A opisuje sytuację, która zapanowała w Rzymie po śmierci Gajusza Grakchusa. Odwołując się do definicji słownikowej (B) i własnej wiedzy, wskaż, dlaczego, według opinii Plutarcha, wszyscy odczuli jako zuchwałe bluźnierstwo wybudowanie przez konsula Opimiusza świątyni Zgody. Jaki symboliczny wydźwięk miało jego zachowanie?

Źródło A

((Plutarch

Żywoty sławnych mężów

Jeszcze większą jednak niż to wszystko wzbudziło u ludzi grozę wybudowanie przez Opimiusza świątyni bogini Zgody! Wszyscy odczuli to jako zuchwałe bluźnierstwo.

Źródło: Plutarch, *Żywoty sławnych mężów*, red. Grakchowie, Kraków 1976, s. 536.

Źródło B

((***Słownik kultury antycznej***

Konkordia (łac. *concordia* – zgoda), bogini zgody, czuwająca nad wewnętrznymi stosunkami i ładem w państwie. Przedstawiana była w postaci kobiety z rogiem obfitości w jednej ręce i gałązką oliwną lub wagą w drugiej.

Źródło: *Słownik kultury antycznej*, red. R. Kulesza, Warszawa 2012, s. 272.

Tvoja odpowiedź

Przeanalizuj trzy teksty źródłowe, a następnie na ich podstawie wykonaj polecenie.

Źródło A

((Plutach z Cheronei

Żywoty sławnych mężów

Na to Nazyka [Publiusz Korneliusz Scypion Nazyka – pontifex maximus] zerwał się z miejsca [...] zarzucił brzeg togi na głowę i ruszył prosto na Kapitol. Tak samo inni, którzy szli z nim, okryli ramię togą i odpierali każdego, kto tylko stanął im na drodze. Nikt zresztą nie stawiał im oporu [...]. Niektórzy z towarzyszących im pozabierali ze sobą z domów kije i laski, oni zaś sami uzbroili się w kawałki połamanych przez tłumy ław i tak ruszyli w górę wprost na Tyberiusza. Bili wszystkich, którzy go osłaniali, tak że ci częściowo padli na miejscu, częściowo zaczęli ratować się ucieczką. Wówczas to również Tyberiusz chciał uciekać, ale w tej chwili pochwycił go ktoś z tyłu za szatę. Zrzucił więc togę i uciekał dalej w tunice. Nagle potknął się i upadł gdzieś wśród tych, którzy przed nim zginęli. Próbował wstać, lecz w tej chwili dostał już pierwszy cios w głowę, nogą od ławy.

Źródło: Plutach z Cheronei, *Żywoty sławnych mężów*, red. M. Brożek, Wrocław 1976, s. 509.

Źródło B

((Jerzy Linderski

Śmierć Tyberiusza Grakcha

I oto stała się rzecz zagadkowa: zwolennicy i bojownicy Tyberiusza, początkowo tak pewni siebie i tak wyśmienicie zorganizowani,

ostatecznie nie stawili żadnego oporu, lecz rzucili się do panicznej ucieczki i zostali wymordowani.

Źródło: Jerzy Linderski, *Śmierć Tyberiusza Grakcha*, Poznań 1997, s. 9.

Źródło C

((Liwiusz

Religie świata rzymskiego

Numa Pompiliusz następnie mianował arcykapłanem [pontifex maximus] Numę Marcjusza, jednego z senatorów, i jemu powierzył szczegółowy spis i opis całej służby bożej: jakie zwierzęta, w których dniach i przy których świątyniach ma się składać w ofierze i skąd brać na nie pieniądze. Podobnie wszystkie inne sprawy religijne, tak w zakresie publicznego, jak i prywatnego życia, oddał do jego decyzji. Do niego miał się lud udawać po poradę...

Źródło: Liwiusz, *Religie świata rzymskiego*, oprac. cyt. za Jaczynowska M., Warszawa 1987.

Wyjaśnij, dlaczego wyśmienicie zorganizowani stronnicy Tyberiusza Grakchusa rozpierzchli się na widok nadchodzących popleczników senatu.

Ćwiczenie 6

Żołnierze Gajusza Mariusza nazywani byli często „mułami Mariusza”. Odwołując się do swojej wiedzy, wyjaśnij dlaczego.

Tvoja odpowiedź

Przeczytaj poniższy tekst źródłowy i wykonaj polecenia.

((Gajusz Salustiusz Krispus

Sprzysiężenie Katyliny. Wojna z Jugurtą

Wiem ja, Kwiryci [Rzymianie], że przeważająca część kandydatów nie te same zalety ujawnia przy staraniu się o urząd, co przy piastowaniu go [...]. Lecz mnie wprost przeciwnie się wydaje [...]. Przygotowywać się do wojny i równocześnie oszczędzać grosza publicznego, zmuszać do wojska tych, których nie chciałbyś sobie zrazić, zarządzać całokształtem polityki wewnętrznej i zagranicznej i robić to wszystko w środowisku ludzi zawistnych, utrudniających, stronnicych – to jest, Kwiryci, zadanie trudniejsze ponad wszelkie wyobrażenie. Prócz tego, jeśli inni pobłędzą, mają na swoją obronę prastare szlachectwo, dzielne czyny przodków, zasoby krewnych i przyjaciół, liczne klientele; moja cała nadzieja leży we mnie samym i muszę bronić się dzielnością osobistą i nieskazitelną charakteru, albowiem wszystko inne w moim wypadku nie ma żadnego znaczenia.

Źródło: Gajusz Salustiusz Krispus, *Sprzysiężenie Katyliny. Wojna z Jugurtą*, tłum. K. Kumaniecki, Wrocław 2006, s. 153.

Spośród wymienionych niżej polityków rzymskich wybierz tego, który był autorem powyższej mowy.

☐ Gajusz Grakchus

☐ Lucjusz Opimiusz

☐ Gajusz Mariusz

☐ Tyberiusz Grakchus

Wyjaśnij, o kim mówi autor przytoczonej mowy, kiedy stwierdza, że swoje zadania musi wykonywać w środowisku ludzi zawistnych, utrudniających, stronnich. Skąd brała się ta niechęć?

Na podstawie fragmentów A i B uzasadnij tezę przytoczoną we fragmencie C.

Źródło A

((Plutarch z Cheronei

Żywoty sławnych mężów

Zaraz po objęciu stanowiska [Gajusz Mariusz] czynił przygotowania na przyszłą wyprawę, nakazał pobór, i tak był w tej mierze porywczy iż mimo prawa zakazującego umieszczać niewolników w wojsku, on ich brał, a z nimi wszystkich włóczęgów i próżniaków, których tylko mógł znaleźć. Był to precedens w Rzymie, albowiem dawniej pilnowano tego, by żołnierze byli osiadli, a dając w majątkach, które zostawiali, rękojmię swojej wierności, bronili ojczyzny i zarazem strzegli swej własności.

Źródło: Plutarch z Cheronei, *Żywoty sławnych mężów*, tłum. M. Brożek, Wrocław 1955, s. 465.

Źródło B

((Mary Beard

SPQR. Historia starożytnego Rzymu

Te nowego typu legiony były w coraz większym stopniu uzależnione od swych dowódców, nie tylko w kwestii udziału w łupach, ale także, po zakończeniu służby, pakietu emerytalnego – najlepiej w formie ziemi – który gwarantował im środki do życia w przyszłości.

Źródło: Mary Beard, *SPQR. Historia starożytnego Rzymu*, Poznań 2016, s. 247.

Źródło C

Ryszard Kulesza

“ *Świat starożytny. Historia starożytna i teksty źródłowe dla szkół średnich* ”

Konsekwencje reformy wojskowej okazały się zabójcze dla republiki.

Źródło: Ryszard Kulesza, *Świat starożytny. Historia starożytna i teksty źródłowe dla szkół średnich*, Warszawa 2000, s. 164.

Tvoja odpowiedź

Dla nauczyciela

Autor: Bartosz Krzymiński

Przedmiot: historia

Temat: Reformy Grakchów i reforma wojskowa Mariusza

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

zakres podstawowy

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się,
- kompetencje obywatelskie,

Cele operacyjne:

Uczeń:

- dostrzega związki między różnymi reformami społecznymi w dziejach Rzymu
- określa, jak w starożytnym Rzymie sfera militarna wpływała na sytuację społeczną i odwrotnie
- ocenia skutki walk politycznych z końca II w. p.n.e. na ostateczny upadek republik sto lat później

Strategie nauczania:

- konstruktywizm

Metody i techniki nauczania:

- pogadanka
- analiza tekstu źródłowego
- dyskusja dydaktyczna

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;

- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputer;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- projektor.

Przebieg zajęć:

Przed lekcją

1. Nauczyciel dzieli uczniów na dwie grupy. Zadaniem pierwszej jest przeczytanie fragmentu e-materiału poświęconego reformom Grakchów. Druga grupa proszona jest o zapoznanie się z częścią lekcji dotyczącą Gajusza Mariusza i jego reform wojskowych.

Faza wstępna

1. Nauczyciel zapowiada temat lekcji: jej celem będzie umieszczenie reform braci Grakchów oraz reformy wojskowej Mariusza w szerszym kontekście historii starożytnego Rzymu. Nauczyciel dodaje przy tym, że niewiele jest państw w historii, w których historia społeczna i militarna byłyby ze sobą tak ściśle powiązane jak w republice rzymskiej.
2. Nauczyciel pyta uczniów o znane im rzymskie reformy społeczne poprzedzające reformy Grakchów. Jeśli uczniowie nie pamiętają, sam przywołuje prawo XII tablic z V w. p.n.e., a następnie pokrótce opowiada o jeszcze jednym ważnym prawie: ustawie agrarnej z 367 r. p.n.e. (*leges Liciniae Sextiae*), gdzie ustanowiono limit ziemi publicznej zajmowanej w użytkowanie przez prywatnych posesorów na 500 jugera.

Faza realizacyjna

1. Nauczyciel zwraca się do uczniów (głównie do grupy, która miała zająć się reformami Grakchów) z pytaniem: czy postanowienia prawa z 367 r. p.n.e. czegoś im nie przypominają? Po ustaleniu, że Grakchowie w zasadzie powtórzyli treść *leges Liciniae Sextiae*, nauczyciel pyta uczniów: Co nam, jako badaczom, mówi sytuacja, w której kolejne ustawy i prawa powtarzają treść poprzednich? Po udzieleniu przez uczniów odpowiedzi, nauczyciel udziela informacji zwrotnej.
2. Następnie nauczyciel prosi uczniów o zajęcie miejsc w dwóch grupach, na które podzielił klasę przed zajęciami. Zadaniem pierwszej grupy będzie opisanie przyczyn, okoliczności i postanowień wprowadzenia reform przez braci Grakchów, zadaniem drugiej – to samo w odniesieniu do reformy wojskowej Gajusza Mariusza. Nauczyciel stara się aktywizować uczniów, dba o to, aby inna osoba mówiła o przyczynach, a inna o postanowieniach danej reformy. Dla ułatwienia pracy uczniów nauczyciel może wyświetlić schemat z e-materiału na projektorze.

3. Po krótkich prezentacjach nauczyciel odwraca sytuację – teraz uczniowie zajmujący się wcześniej reformą wojskową mają wskazać, jak sytuacja społeczna wpłynęła na działania Mariusza (nacisk należy położyć na systemie poboru ochotników). Z kolei uczniowie zajmujący się wcześniej reformami społecznymi wskażą, jak kryzys militarny wpływał na propozycje wysuwane przez Grakchów (tu należy podkreślać upadek drobnych gospodarstw rolnych).
4. Nauczyciel prosi chętnego lub wybranego ucznia o podsumowanie i zapisanie wniosków z powyższych dyskusji.

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel pyta uczniów, jakie ich zdaniem (lub według ich wiedzy) były dalekosiężne konsekwencje decyzji Mariusza o werbunku ochotników, *proletarii* bez ziemi? W razie potrzeby może dopowiadać informacje, podkreślać fakt, że w sytuacji, w której żołnierz nie miał ziemi na własność, sukces jego wodza decydował o jego własnym sukcesie życiowym (otrzymaniu ziemi itd.), a armia republiki stała się armią konkretnego wodza.
2. Nauczyciel rozdaje uczniom ankietę ewaluacyjną z oceną lekcji, pracy własnej oraz pracy klasy. Udziela im też informacji zwrotnej.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia wybrane przez nauczyciela.
2. W krótkiej notatce przywołaj postać innego wodza z czasów późnej republiki, który, wzorem Mariusza, wiązał ze sobą swoich żołnierzy obietnicą nadania ziemi.

Materiały pomocnicze:

Beard M., *SPQR. Historia starożytnego Rzymu*, Poznań 2016,

Graczkowski A., *Armia rzymska w okresie schyłku republiki*, Toruń 2009.

Jaczynowska M., *Dzieje Imperium Romanum*, Warszawa 1995,

Jaczynowska M., *Religie świata rzymskiego*, Warszawa 1987

Linderski J., *Śmierć Tyberiusza Grakcha*, Xenia Posnaniensia 2.1, Poznań 1997

Ziółkowski A., *Historia Rzymu*, Poznań 2008

oraz

Chomicki G., Sprawski S., *Starożytność. Teksty źródłowe, komentarze i zagadnienia do historii w szkole średniej*, Kraków 1999,

Gajusz Salustiusz Krispus, *Sprzysiężenie Katyliny i wojna z Jugurtą*, tłum. K. Kumaniecki, Wrocław 2006.

Liwiusz T., *Dzieje Rzymu od założenia miasta*, ks. XLI–XLV, Wrocław 1982,

Plutarch, *Żywoty Sławnych Mężów*, Kraków 1977.

Polibiusz, *Dzieje*, t.2, Wrocław 2005.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Poszczególne jednostki taktyczne armii Mariusza można wymieszać i poprosić uczniów o ich uporządkowanie malejąco: od legionu do centurii. Można również poprosić uczniów o wypisanie przybliżonej liczebności każdej z jednostek.

W przypadku pól „Ekwipunek” oraz „Werbunek” można zablokować wyświetlanie się informacji i poprosić uczniów o wypisanie w punktach podstawowych zmian wprowadzonych w tych zakresach przez Mariusza.